

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО ЛИТЕРАТУРА

Марияна Николова Папазова

Митът Яворов и списание „Златорог“

Автореферат

на дисертационен труд за присъждане на научната и

образователна степен „Доктор“

Област на висше образование – 2. Хуманитарни науки

Професионално направление – 2.1 Филология

Специалност – История на българската литература (Съвременна българска литература)

Научен ръководител: доц. д-р Роман Хаджикосев

Научно жури:

1. Проф. д.ф.н. Николай Димитров – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
2. Проф- д-р Антония Велкова-Гайдаржиева – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
3. Проф. д.ф.н. Евдокия Борисова – ШУ „Епископ Константин Преславски“
4. Доц. д-р Бойка Илиева – ЮЗУ „Неофит Рилски“
5. Доц. д-р Елена Азманова – ЮЗУ „Неофит Рилски“

Благоевград, 2022 г.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедрата по литература при Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, проведено на 6.10.2022 г.

Дисертационният труд е с общ обем от 165 страници и е структуриран в увод, три глави, заключение и библиография.

Публичната защита ще се проведе на 21.12.2022 г.

Материалите по защитата са на разположение в кабинет,

Учебен корпус № 1, ул. „Иван Михайлов“ № 66, Благоевград.

Съдържание на дисертационния труд

Увод..... 4

Първа глава:

Литературният мит Владимир Василев и списание „Златорог“ 14

I.1. Периодът между двете световни войни – историческото време, в което се появява списание „Златорог“ 14

I.2. Мисията на главния редактор за създаване на обединителен литературен и културен център.....18

I. 3. „Златорог“ – „воюващото“ списание.....28

I.4. Създаването на литературния мит Владимир Василев38

Втора глава:

Владимир Василев за Яворов.....44

II.1. Владимир Василев за Яворов преди „Златорог“46

II.2. Владимир Василев за Яворов в „Златорог“59

II. 3. Многотомните издания на съчиненията на Яворов.....66

Трета глава:

Яворов на страниците на „Златорог“74

III. 1 Приносът на Яворов за развитието на поетическия език. Специфика и характеристики.....81

III. 2 Приносът на Яворов за развитието на българската лирика ...94

III. 3. Човекът Яворов.....111

III.4. Македония.....118

III. 5. Любовта в творчеството на Яворов.....120

III. 6. Юбилейни книжки.....	125
III. 7. Рецензии.....	150
Заключение.....	154
Библиография.....	162

В дисертационния труд обект на изследване е редакторската стратегия на Владимир Василев в изграждането на посмъртното вторично митологизиране на Яворов на страниците на списание „Златорог“. За нуждите на настоящия труд са разгледани особеностите на времето, създаването на литературния мит Владимир Василев и проследяването на редакторския му подход за изследване, архивиране на Яворовото литературно наследство.

Навременността на подобно научно дирене се обуславя от факта, че до този момент е проучено създаването и развитието на списанието, но не и представянето на Яворов на неговите страници.

Дисертацията си поставя за задача да проследи и анализира внушителното количество текстове (45 публикации) в „Златорог“, посветени на Яворов през годините, и редакторската стратегия на подбор, изследване, архивиране и издаване на тези материали, изключително различни и специфични като стилистика и интерпретации.

Дисертационният труд се опира на емпиричен материал, издирен в дигиталната библиотека на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Разгледани са статии, писма, спомени, критически анализи, студии, посветени на Яворов, през всичките години на издаване на списание „Златорог“. Ползвани са издания от междувоенните години и съвременни източници.

Дисертацията ползва огромен корпус от публикации. Наблюденията са извършени върху статиите, писмата, спомените, критическите анализи и студиите на над 50 автори. Разгледани са 22 публикации на главния редактор на „Златорог“, Владимир Василев.

УВОД

В увода на моя дисертационен труд отбелязвам, че ценностните ориентири на „Златорог“ са традициите и разглеждам приемствеността между списанието и „Мисъл“.

Владимир Василев е възпитаник на „Мисъл“ и това личи още в първата годишнина на неговото списание. Запазването на литературното наследство на Пейо К. Яворов и Пенчо П. Славейков се превръща в главна задача на редактора. Разглеждайки останалите му годишнини, установих, че тенденцията се запазва, но силно впечатление правят внушителното количество текстове (45 публикации), посветени на Яворов през годините.

Темата за мястото на Яворов из 24-годишната периодика на сп. „Златорог“ е внушителна. Причината трябва да търсим в различните научни обекти на тази тема. Те са трудно определими: първо е музикалността на Яворовия стих, после – любовта в поезията му, сетне са социалните мотиви в нея, след това е мирогледът на поета, оттам – проблемът за приемствеността в литературната история, нататък е мястото на Яворов в развитието на родната драматургия и т.н. Тези и още няколко пъти повече са обектите на статиите в „Златорог“ върху и за Яворов, за неговото място, за ролята му във формиране на традициите, но и на модернизмите в българския литературен процес.

Задача на това изследване е да проследи редакторската стратегия на Владимир Василев в изграждането на посмъртното вторично митологизиране на Яворов, като за тази цел съм разгледала собеностите на времето, създаването на литературния мит Владимир Василев и анализиранието на редакторския му подход за изследване, архивиране на Яворовото литературно наследство.

ПЪРВА ГЛАВА

Литературният мит Владимир Василев и списание „Златорог“

I.1. Периодът между двете световни войни – историческото време, в което се появява списание „Златорог“

Историческото време създава нуждата от културен и литературен обединител, който да даде възможност за изява и утвърждение на талантливите автори, независимо от литературните им убеждения.

Точно в този труден момент се появява „Златорог“ – месечно литературно-художествено списание, което оставя следа в развитието на литературата и изкуството през втората четвърт на XX век и което ще се превърне в еталон и обединителен център за българската литература между двете световни войни.

Връзката между литература и образование се извършва с помощта на литературната критика, а литературните списания като цяло са достъпен канал на културна комуникация. Избягвайки академичното звучене, но и далеч от махленската реторика на някои други издания по онова време, списание „Златорог“ конструира свои идентификационни кодове, които възпитават и изграждат литературния вкус на младото поколение в периода между двете световни войни. Превръща се в удобна образователна опора, далеч от идеологемите и крайните литературни пристрастия.

I.2. Мисията на главния редактор за създаване на обединителен литературен и културен център

Ценностните ориентири на списание „Златорог“ са насочени към традицията, оригиналността и новите открития, премерено представени и преминали през литературния вкус на главния му редактор – Владимир Василев, който напълно се съобразява с естетиката на времето, макар самият той да не следва читателски нагласи, а да се стреми да ги формира и възпитава.

Главният редактор приема за своя мисия идеята за създаване на обединителен литературен и културен център, който да следва

традициите, но и да дири новото в литературата и културата ни. Да отстоява високи естетически критерии и да утвърждава истинските художествени стойности, без оглед на групови и извънлитературни пристрастия.

Липсата на обща, единна идейна насоченост и писателската свобода са в основата на замисъла на списание „Златорог“. Владимир Василев ревностно се противопоставя на едностранчивото тълкуване на литературните въпроси. Смята, че времето след Първата световна война има нужда от повече вяра и идеализъм, а не отрицание и превзето и фалшиво възприемане. Редакторът се противопоставя на слепото следване на една идея – за него са чужди догмите, литературните школи и политическите идеологии. Смята ги за еднакво пагубни и разрушителни.

Още в самото начало списанието се отличава с прецизност в подбора на своите сътрудници – ясна и точна естетическа линия, смелост в оценките, където посредствеността и груповщината са заклеймени и отречени.

Целта на главния редактор е отделните писатели да определят характера на списанието, да се избяга от внушенията на „девизните списания“. Включени са изключително разнообразни сътрудници, което отговаря на широтата на естетическите и критическите възгледи на Владимир Василев, стремежът му е не към доказване на една или друга теза, а към конкретен, грамотен анализ на нашия литературен и културен живот по онова време. Дотолкова, че излизането на страниците на „Златорог“ с годините започва да се приема за творческо утвърждаване. Място, където всеки може с таланта си, с чувство на достойнство и на отговорност да намери своя път в българската литература. И наистина, без да бъде поклонник на едно или друго литературно течение, Владимир Василев създава едно модерно издание, което е дало в продължение на 24 години поле за изява на автори, утвърдили се и израснали на неговите страници.

Ако търсим културната мисия на „Златорог“, можем да я

открием в идеята за създаване на модерна национална култура, изградена на основата на националната специфика и талант и на респекта и достиженията на световните образци и породените от тях високи критерии. Всичко това силно наподобява мисията на сп. „Мисъл“, но трябва да отбележим и някои важни различия. Владимир Василев придава на списанието специфичен облик и тон. В него преобладават количествено, а в множество случаи и като акценти, статиите, есетата, рецензиите, обзорите, които определят културната нагласа на времето.

I. 3. „Златорог“ – „воюващото“ списание

Определението „воюващо списание“ за „Златорог“ дава самият Владимир Василев в статията си „20 години „Златорог“. Познаваме главния редактор като спокоен и аналитичен, понякога муден, но щом някой си позволи да засегне любимото списание, той се превръща в страстен защитник на позиции и идеи, в полемист с бърз и остър език.

И макар често и по различни поводи да заявява, че литературните битки не са неговата стихия, можем да отбележим, че и тук откриваме специфичния му и неподражаем стил. Наистина, още с появата си, литературното списание и главният му редактор са предмет на непрекъснати и ожесточени атаки от страна на различни литературни лагери и течения, че дори и от бивши сътрудници и съидейници.

Пример за това е Иван Мешков, който от сътрудник на „Златорог“ се превръща в негов отявлен противник. В статията си „Естетическа насока след войните“ той приписва на Владимир Василев всички човешки грехове. Представя го като диктатор, който умело манипулира талантливите писатели и повлиява върху тяхното успешно развитие и израстване: Превърнат е в догматичен диктатор, който повлиява регресивно на всеки талант, до когото се докосне.

Съвсем доброжелателно е отношението му към нападите на експресионистите от „Везни“ и на Гео Милев, който го обвинява в

консервативност и реакционерство, нарича го некомпетентен театрал и критик. Все пак за Владимир Василев водещо е изкуството, а не различните течения в литературата, то няма „Вчера“ и „Днес“.

Символистите, в лицето на Иван Радославов и списание „Хиперион“, също са част от антикампанията към този, който отрича школите и всички „-изми“. Обвиненията са в липса на мироглед, на идеи, литературна интуиция и концептуалност. А списание „Златорог“ е „скучно“ и незаслужено фаворизирано. Двете статии „Между сектантство и демагогия“ разбунват духовете, прегрупира силите в литературната периодика и „печелят“ реакциите на общността години наред.

Тук е мястото да отбележим ожесточената полемика между лидера на „стрелците“, проф. Константин Гълъбов, и Владимир Василев през 20-те години на миналия век. Довчерашният сътрудник на „Златорог“ обвинява в плагиатство списанието, начело със своя главен редактор в статията си „Пакостната дейност на един критик, Владимир Василев“. Статията е опустошителна критика към всичко, до което се е докоснал Владимир Василев, към всяка една стъпка в критическата му биография.

Ако за едни дебютът му в списание „Мисъл“ е мярка за изграждането на един висок литературен критерий, за Гълъбов този факт изразява безхарактерност, желание за подражание и сервилничество. Обвинява главния редактор в подражателство на Пенчо-Славейковия стил. Интересно е как един и същ литературен факт в живота на Владимир Василев може да служи както на положителния му митологичен образ, така и на отрицателния. Без да се сблъскват едно с друго, и двете твърдения в еднаква степен зареждат мита.

Обвинен е и в претопяването и обездаряването на сътрудниците си с грубото си вмешателство в техните ръкописи. Владимир Василев е представен като литературен злодей, унищожил с бездарието и мудността си всичко, до което се докосне.

Литературните полемики на 20-те и 30-те години на миналия век

често преминават моралните и езиковите бариери. Владимир Василев става част от тази тенденция, особено в словесните си разпри с Александър Балабанов. Ако в началото между Александър Балабанов и Владимир Василев се усеща добрият тон, то с излизането на вестник „Развигор“ двамата главни редактори се превръщат в заклетни врагове.

И тук Владимир Василев е обвинен във всички човешки грехове – липса на литературен вкус, неграмотност, безсилие. Не един и два броя на „Развигор“ „дъвчат“ темата „Златорог“ и нейния главен редактор, като той, редакторът (бездарен, вманиачен в оценките и идеите си „дърдорко“, употребяващ чужди думи, непонятни и за самия него) е виновен за всички злини, а ако има нещо, което „става за показ“, то се дължи само на таланта на авторите, погрешка публикували в списанието.

Има и още критики, опитали перото си върху „Златорог“. Вичо Иванов, защитник на „Стрелец“, черпейки вдъхновение от „Пагубната дейност на един критик, Владимир Василев“ на Константин Гълъбов, в статията си „Изпълнението на един литературен критик“ говори за арогантността, с която Владимир Василев се отнася към всички, за които пише.

30-те и 40-те години са време на опит за баланс в литературното пространство, но отношението към списание „Златорог“ не се променя. „Ялова 10 годишнина“ на Димитър Полянов и „По браздите на културата. Десет години „Златорог“ го доказват. Списанието отново е „виновно“ за духовното разложение на обществото. В статията си „Българската литература в нейната проблематика“ (сп. „Завети“, кн. 8-9) Иван Радославов обвинява Владимир Василев в „литературно мародерство“ и липса на творческа идеология и принципи.

Дори и съюзникът му в борбата срещу Александър Балабанов, Кирил Христов, също изпробва перото си върху качествата на главния редактор на „Златорог“, макар самият Владимир Василев да не показва, че страда много от това.

Когато стане дума за спора му с Тодор Павлов, трябва внимателно да проследим хронологията на събитията. Във вестник „Заря“ излиза статията на Тодор Павлов „На ясни позиции“, Отговорът на Владимир Василев е статията (кн. 3 , г. XX) „Именно, на ясни позиции“. Тодор Павлов ще отговори с „Позицията на „Златорог“ в книгата „Критика и „критика“, а Владимир Василев – „Бараж от литературни формули“ – пространен анализ на последната статия на своя опонент. На пръв поглед отговорът е приет, спорът е приключил, но след 9.IX Тодор Павлов неколккратно дописва статията си в частта за Владимир Василев.

Но не на това обстоятелство от литературната схватка Тодор Павлов – Владимир Василев, която започва като обикновен литературен диспут и приключва с публично унищожение, бих искала да се спра. „Бараж от литературни формули“ за мен е истинският пример за литературна полемика и в същото време представя възгледите на литературния критик.

Категоричен, „инатлив“, с ясни литературни критерии, ценител на творческата индивидуалност и талант, а за опонентите си – бездарен критик и редактор, „тъп“, безсъвестен реакционер, „проводник на различни правителствени политики“, Владимир Василев не оставя никого безразличен, но винаги остава верен на себе си. Ето как образът на главния редактор надмогва мащабите си и излиза извън рамките, превръща се в мит. В литературния мит Владимир Василев. Главният редактор на „Златорог“ притежава някаква могъща сила да е верен винаги на началното си впечатление, на психологическото си откритие, дори когато залита към една или друга образна вълна. Той е винаги точен и конкретен, улавящ само същественото при характеристиката на едно литературно произведение.

I.4. Създаването на литературния мит Владимир Василев

Два митологични дискурса в непрекъснато противоборство един с друг, създавайки мита Владимир Василев. От една страна е безспорната роля на „Златорог“ и неговият главен редактор в

изграждането или направо диктуването на литературния вкус в България в периода между двете световни войни. За този образ несъмнено допринася и фактът, че Владимир Василев е бил сътрудник на „Мисъл“. От друга страна обаче, на същия този редактор са приписвани „всички земни грехове“, изгражда му се демоничен образ на диктатор, чиято „пакостна“ дейност е довела до фатални последици в литературата ни. Първият е подкрепян от сътрудниците на списанието. Не бива да забравяме, че това е цветът на българската литературна интелигенция по това време. А вторият се формира от онези, които той не бе признал и въвел в списание „Златорог“, както ще ги нарече накратко Панко Анчев.

По този начин позитивният и негативният дискурс „Владимир Василев – „Златорог“ са в непрекъснато противоборство и създават един изключително интересен по своето съдържание литературен мит.

Ако трябва да дадем определение за Владимир Василев, то ще бъде „верен на себе си“. Това определение стои в основата на мита Владимир Василев. На лице е особен вид митотворство, различно от фолклорното и религиозното, но все пак част от колективната памет, което е продукт на модерното мислене. Дуалистичен модел, в който изключението затвърждава правилото.

Доминирането на литературната личност също е основополагащо за параметрите на мита. Митът Владимир Василев не прави изключение. Той възниква в драматичен за нацията ни момент, в който националната ни чест и самочувствие отново са поставени на карта. Нужни са нови пътища за укрепване на това национално самочувствие. Тази амбициозна задача отрежда за кратко време лидерски позиции на списанието и на главния му редактор, но им печели публичните критики от страна на другите издания, а всеки опит за насилствено демитологизиране води до ремитологизиране или до създаването на нов мит.

ВТОРА ГЛАВА

Владимир Василев за Яворов

Освен създател на митологемния образ на Яворов, ревностно спазвайки волята на поета, готов да поеме обидите и неразбирането на другите върху себе си, казвайки и премълчавайки, Владимир Василев се явява и негов пазител. Тази парадигма ще се запази през всичките години на излизане на списание „Златорог“ и ще се превърне в принцип, в съзнателен модел.

II.1. Владимир Василев за Яворов преди „Златорог“

Първата статия, в която Владимир Василев анализира творчеството на Яворов, излиза през 1906 г. в списание „Мисъл“. „Живот в смъртта“ са критически етюди, които разглеждат какви са интерпретациите на темата за смъртта в поезията на П. Р. Славейков, Любен Каравелов, Ботев, Вазов, Пенчо Славейков, П. Ю. Тодоров и Яворов. Проследява как с времето идеята за смъртта в българската литература се е променяла в исторически и житейски план.

Художественото спокойствие на Славейков при Яворов е нарушено от „демоните на нощта“. Равновесието е нарушено от вътрешния душевен резонанс на копнежа за щастие и разочарованието от самото щастие, а душата, изпепелена от всички истини и лъжи, наблюдава смъртта като единствена същност на нещата. За Владимир Василев образът на смъртта изпъква с дълбочината на самата художествена концепция.

Творческите идеи на Яворов са отделени, а не обособени с тези на другите двама от „Мисъл“. Яворов надгражда тяхната концепция, надгражда всички предишни концепции: Тук може да се отбележи още един критически похват, характерен за Владимир Василев. Ако „Мисъл“ съзнателно изоставя литературната традиция и е проводник на новите идеи и литература, Владимир Василев отново съзнателно търси „историческия връвж“ на мотива за смъртта, който несъмнено включва и Вазов.

Подобен е принципът на статиите „Поет на нощта“ и „Мотиви из нашата любовна лирика“, които Владимир Василев публикува в „Мисъл“ през 1907 и 1910 г.

Владимир Василев проследява израстването на Яворовата поезия, преосмислянето на познатите вече мотиви, но в една различна плоскост, в едно друго семантично поле, една непозната поетическа реалност – различен и противоречив, но и впечатляващ с „другостта“ си.

В статията „Мотиви из нашата любовна лирика“ тенденцията за „обособяване“ на Яворовото творчество продължава. Любовната ни лирика е разгледана през творчеството на Любен Каравелов, Христо Ботев, П. Р. Славейков, Иван Вазов, Кирил Христов, Пенчо Славейков и П. К. Яворов. За Владимир Василев творчеството на Яворов е извън рамките, той се движи по свой път, без да се съобразява с останалите. Неговата различност без съмнение го впечатлява. Интонира на идеята му за писателската свобода, на принципа да си „верен на себе си“. Статиите на главния редактор очертават два паралела. От една страна „Мисъл“ е българският модел на новата литература, а от друга – Яворов е различен от този модел. Той не е част от мита „Мисъл“. Той има своя посока. За мен създаването на мита Яворов започва точно тук с примитивното повтаряне на космогоничния акт на началото. Тази Яворова различност създава ново начало. „Кралят е мъртъв! Да живее кралят!“ Възцарява се „нов владетел“ в българската литература. Създава се нов литературен мит и Владимир Василев е един от неговите „пророци“.

В същото време, макар и деликатно, редакторът не спестява на Яворов оценката си за белетристичния му похват в статията си „П. К. Яворов "Хайдушки копнения", публикувана в „Демократически преглед“ през 1909 г. Главният редактор на „Златорог“ отново ни впечатлява с ясните си литературни критерии. Той не може да скрие впечатленията си от книгата, нещо повече,

тези свои убеждения той ще запази до края. Принципите му не са в разрез с принципите на поета Яворов, а напротив, те се припокриват.

Останалите публикации на Владимир Василев преди „Златорог“ са свързани с друга част от мита Яворов. През 1914 г. във в. „Утро“ излиза статията „Истината по П. К. Яворов“, подписана от Тодор Александров, Александър Балабанов, Владимир Василев, Кирил Кръстев и Боян Пенев. Тя представя заявлението на Яворов до Софийския апелативен съд, според черновата, запазена от брат му. Самата статия излиза в четири поредни броя на вестника от 1 до 4 ноември, т. е. веднага след кончината на поета (29 октомври 1914 г.). Авторите ѝ отбелязват, че в това заявление се залагат само обстоятелствата, в които Яворов е обвинен, а не става дума за данните, които са събрани при следствието и които са в негова полза, и емоционално реагират на думите на обвинението.

На 27. X, на панихидата по случай 5-годишнината от смъртта на поета, Владимир Василев произнася слово, част от него е отпечатано и в „Яворов споменик“, създаден по случай траурното Яворово утро – 28.XII.1919 г. Още в самото начало на словото си Владимир Василев ясно заявява мястото на поета, неговото влияние и стойност в българската литература.

През 1938 г. по повод изграждането на училище на името на поета и по инициатива на Комитета „П. К. Яворов“ е издаден юбилеен сборник, в който Владимир Василев разказва за „Няколко дни от живота на Яворов“, а именно за дружбата им, за малцината, които го посещават след трагедията, за неуспешното лечение, за отчаянието, за идеята на поета да напише стихосбирка – некролог на Лора. Трудно е за Владимир Василев да гледа болката на приятеля си, да запише завещанието му, да приеме да изпълни предсмъртните му напътствия и желания. Това са фактите. Болката от загубата главният редактор оставя за себе си. Няма коментар, няма паметна бележка, няма епитафия, а едно многоточие, което казва всичко.

Интересно е да се отбележи, че този спомен не излиза на страниците на „Златорог“, не излиза и 13 години по-рано, когато Стефан Илчев пише във вестник „Развигор“ статията си „Подир сянката на П. К. Яворов“. Излиза 24 години след смъртта на поета.

II.2. Владимир Василев за Яворов в „Златорог“

През 1924 г. е публикувана юбилейната книжка 8 на списание „Златорог“. Първата статия е написана от самия главен редактор. Тя несъмнено канонизира образа на Яворов, придава му митологична окраска и преповтаря казаното за него в „Златорог“ досега. Емоция блика от всеки ред. Това е изповед, дълго премълчавана истина, която Владимир Василев не може да държи повече в себе си.

Още в самото начало очертава модела на мита Яворов, който е многопластов, изграден от мита за делото му, мита за страданието на душата му и мита за любовта му. От позицията на времето Владимир Василев осъзнава, че тази многопластовост поддържа жив интереса към образа на Яворов, не позволява той да замръзне в своята каноничност, а го кара да възкръсва отново за бъдещето, сякаш преоткрит за първи път от всяко следващо поколение. С изграждането на тази многопластовост и събирането в едно неделимо цяло на личността, житейския път и творчеството на поета, Владимир Василев кара мита Яворов да работи сам за себе си. Освобождава го от грубия идеологически прочит, сакрализира го, но го прави и много близък, личен, дава възможност всеки сам да намери пътя към него.

През 1923 г. Владимир Василев публикува рецензията си „Новата поетическа антология“. Повод за написването на литературните бележки на главния редактор е излязлата през 1922 г. Антология под съставителството на Велико Йорданов и със съдействието на Министерството на народното просвещение. С присъщия си обективизъм и високи ценностни критерии поставя като ориентир в литературата ни Ботев – Вазов – Кирил Христов –

Славейков – Яворов – Траянов – Димчо Дебелянов. Яворовата личност обаче прекъсва връзката си с другите и се затваря в собствения си свят, в собственото си страдание и в него търси своята истина, раздвоена и разнищена от собствените си терзания. Този преход в антологията към психологическата лирика е положителното, което главният редактор вижда в нея. Напълно е съгласен с мястото, което се отделя на Яворов в този процес, защото съвпада с идеята му за изграждане на митологичен образ, който не подлежи на преоценки.

Ако първите две статии за Яворов виждаме Владимир Василев в ролята му на литературен критик, в следващите си публикации той е в ролята си на главен редактор.

В книжка 8 от 1934 г. на „Златорог“, посветена на 20-годишнината от смъртта на Яворов, Владимир Василев се включва едва в края. В рубриката „Преглед“ той представя „Нови книги за Яворова“ – книгата на Любен Русев „Поезията на Яворов в психологично осветление“ и на Христо Недялков – „Пейо Крачолов Яворов“.

В следващия брой – книжка 9 на „Златорог“ от 1934 г в рубриката „Бележки“ Владимир Василев отпечатва разяснения относно публикуването на два Яворови ръкописа – разбори на пиесите „Дявол“ от Франц Молнар и „Седемнайсетгодишните“ от Драйер, по повод 20-годишнината от смъртта на Яворов. Тези ръкописи са всъщност анализ на пиесата и характеристика на главните герои, които Яворов е правил пред актьорите на Народния театър като драматург.

Тази кратка пояснителна бележка на главния редактор, която ни връща към последните шест години от живота на поета (1908-1914), когато можем да видим един друг Яворов – театрална фигура с изключителен замах и неподражаем темперамент и стил – автор (пише „В полите на Витоша“ и „Когато гръм удари“), администратор, редактор, театрал.

Владимир Василев насочва вниманието на читателя и на пръв поглед го оставя сам да изгради собствените си представи и в същото време умело го води към създаването на нова митологична парадигма. Ролята му на апостол, на творец на мита Яворов не му позволява да се слее с величаещите го. Той трябва да остане в очите на читателя честен арбитър, коректив и литературен законодател, пазител на истината.

II. 3. Многотомните издания на съчиненията на Яворов

Споменавам издадените съчинения на Яворов, защото тяхното публикуване предизвиква остри коментари от страна на „Развигор“ и в частност Стефан Илчев в статията си „Подир сянката на П. К. Яворов“ по адрес на Владимир Василев.

Между 1924-1925 г. излизат том първи, втори и трети на „Съчиненията на П. К. Яворов“, включващи „Подир сенките на облаците“ с новата редакция (т. I), „Хайдушки копнения“ и „Гоце Делчев“ (т. II) и драматургия (т. III). Владимир Василев не добавя предговор и обяснителни бележки и този факт дава основание на Стефан Илчев да напише своята опустошителна статия „Подир сянката на П. К. Яворов“. Кампанията е груба и явна, статията излиза и във вестник „Развигор“, и в литературен лист „Развигор“. Отзивът е написан изключително преднамерено, езикът му е груб и нелитературен, а съдържанието – изпълнено с омраза и ненавист към Владимир Василев. Истината, че Владимир Василев изпълнява предсмъртното желание на Яворов, се знае само от най-близките и е отбелязана само в две бележки от 1924 г. в списанието.

През 1926 г., книжка 9-10, в прегледа на „Златорог“ е публикувана информация, чийто автор не е посочен. Озаглавена е „Завещанието на Яворова“ и в нея е отбелязана последната воля на поета до най-малките ѝ подробности.

Довереник и пряк изпълнител на волята на Яворов, той нито веднъж не престъпва от думата си и разкрива за автора само толкова, колкото е необходимо. Без патос, но и без излишна скромност. Владимир Василев навярно е съзнавал, че полемиките и нападите срещу него ще навредят на паметта на Яворов, затова между връзката Владимир Василев – Яворов той поставя „Златорог“, неговите принципи и естетически нагласи, ценностна система. Преобразува го във връзката „Златорог“ – Яворов. Освобождава я от своето присъствие, за да запази целостта.

През 1934 г. излиза „Съчинения на П. К. Яворов. Под редакцията на Владимир Василев. Том първи. Подир сенките на облаците“. Това издание има пространен преговор, подробни бележки на редактора, групирани в раздели. Такива подробни редакторски коментари има във всеки от петте тома на изданието.

Рецензията Владимир Василев поверява на Петър Динеков. Щом я прочита, редакторът на „Златорог“ пише писмо до рецензента, с което го моли да коригира някои свои критични мнения. Петър Динеков отговаря с кратка бележка, с която обещава да прегледа ръкописа си и да го промени, ако сметне, че не е прав, но това така и не се случва.

Отново виждаме отношението на Владимир Василев към творчеството на Яворов, редакторския му подход. Критическите бележки на Динеков засягат предговора и представянето на бележките в края – те демонстрират отношението и мнението на Владимир Василев към личността и творчеството на Яворов. Това главният редактор на „Златорог“ не би позволил. Човекът, който ревностно се противопоставя на едностранчивото тълкуване на литературните въпроси, търси пряк път до читателя, иска да превърне многотомното издание на Яворов в ценност за всеки, а не в превзето и фалшиво изследване, достъпно само за няколко литературни „изследвача“, превръща го в основа на всички следващи издания.

Владимир Василев и Яворов – съдбата свързва двамата още в далечните години на списание „Мисъл“, когато единият е начеващ литературен критик, а другият – утвърждаващ се поет. След 1907 г. те остават близки приятели. След трагедията със самоубийството на Лора Каравелова Владимир Василев е един от малцината, които остават до Яворов и се грижат за неговото здравословно състояние. Той е един от изпълнителите и ревностен пазител на завещанието на поета. Помага му в последните редакции на творчеството му и следи за спазването на волята му с всички възможности и средства. За Владимир Василев запазването на спомена на личността, живота и творчеството на Яворов е мисия, която той осъществява до края на живота си.

В периода между двете световни войни тази мисия е част от мисията на „Златорог“. Тук се извършва вторичното и окончателното митологизиране на поета. За него пишат всички – и критиците, и литературните историци, и поетите, но самият главен редактор остава в сянка, неговата професионална ангажираност не бива да се приема безусловно, за сметка на цялостната роля на списанието. Осъзнавайки, че неговият полемичен образ би навредил на образа на Яворов, той превръща съвсем съзнателно троичния модел Владимир Василев – „Златорог – Яворов в двоичен „Златорог“ – Яворов, като извежда на преден план самата литературна личност и нейните вече изградени митологични парадигми – паметта на поколенията, творчеството, съдбата, поведението, а след това и традициите и идеите на самото списание. Можем спокойно да кажем, че вторичното митологизиране на Яворов в „Златорог“ се дължи до голяма степен на стратегията на главния редактор Владимир Василев, а не на литературния критик. Публикуват се нови литературни изследвания, документи и материали от архива на Яворов, различни факти и спомени на съвременници, драматургическите му разбори, много от текстовете преди да излязат в Яворовите съчинения се публикуват първо в списанието – системно проучване и изследване на явлението Яворов и създаването на литературната митологема Яворов.

ТРЕТА ГЛАВА

Яворов на страниците на „Златорог“

Внушително е представянето на Яворов на страниците на списание „Златорог“ през всичките 24 години от излизането му. Още в самото начало трябва да се отбележи, че главният му редактор се е заел със задачата да създаде митологизиран образ, който да осигури на поета полагащото му се място в българската литература. Сам Владимир Василев (1920-10, 908 стр.) в прочувственото си слово по повод смъртта на цар Борис III в списанието, нарича Яворов един от българските „духовни факленосци“ и го нарежда до Паисий и Вазов.

III. 1 Приносът на Яворов за развитието на поетическия език. Специфика и характеристики

Ако приемем, че митологичният език е вариативен, стилово оцветен, експресивен, то от статиите на Малчо Николов и Надя Сакъзова оставаме с впечатлението, че стиховете на Яворов са в пълния смисъл на думата новата митологема на българската литература. Неслучайно още в първата година от излизането на списание „Златорог“ се появяват две статии, които отреждат на Яворов място до Ботев и Славейков. Говорят за мелодичност, музикалност, специфичен ритъм и звукова организация на стиха.

Макар основният акцент на двете статии да е мелодичността на Яворовия стих, можем да открием и други митологични парадигми, които са част от редакторската стратегия за изграждането на образа на поета. Чрез сравнението Яворов – Ботев се търси мястото му в националния литературноисторически процес. Този паралел донякъде се извършва и не само в творчески план. Несъмнено се прокрадва идеята за общата им житейска съдба на герои и борци за свобода, споделящи еднакви идеали. Сравнението с чужди писатели – Метерлинк, Пушкин, Балмонт, Хайне, Верлен, Верхан му отрежда място на световната литературна сцена. Редакцията на „Златорог“ обаче, вярна на принципа за създаване на модерна национална култура, изградена на основата на националната специфика и талант и на респекта и достиженията на

световните образци и породените от тях високи критерии, държи да отбележи, че не може да става дума за заемане, а само за влияние, което Яворов е използвал за изразяване на свои собствени мисли и преживявания.

III. 2. Приносът на Яворов за развитието на българската лирика

За създаването на цялостен облик на Яворовата литературна личност е необходимо да се отбележи и ролята на поета в литературноисторическия процес, неговите приноси и заслуги.

През 1921 година в „Златоорog“ се появява и статията на Боян Пенев „Основни чърти на днешната ни литература“. Още със заглавието авторът заявява, че ще дири и обобщава особеностите и характера на българската литература и съвсем логично е тази характеристика да започне именно с тези, по които ще я сравняваме, еталонът, изходната точка, от която ще се оформи развитието на българската литература. Боян Пенев недвусмислено заявява, че този еталон са: двамата Славейковци, Ботев и Яворов.

В статията си за критическата дейност на Васил Пундев Георги Константинов представя приноса на писателя, литературния историк, преводача, публициста и журналиста. Ще се спрем на коментара му за статията „При Яворов“ от книжката „Днешната българска поезия“. Там Пундев поставя Яворов в центъра на българската лирика, смята, че без нея тя би била „плитка и идилична“. Определя поета като разграничител на два литературни периода, с което сравнява значението му с това на Бодлер в края на XIX век.

Отделяйки Яворов от „Мисъл“ и давайки му нова роля на родоначалник на символизма у нас, литературният критик разчупва една от митологичните парадигми за поета и му създава нов облик, който го извежда от нафталина на отминалите епохи и го прави актуален и важен днес.

Когато търси приемственост в литературата ни, Петко Росен („Битови черти в нашата литература“) я вижда не само в литературната традиция на Любен Каравелов, Ботев, Вазов и Дядо Славейков, а стига и по-далеч – в творчеството и идеите на част от кръга „Мисъл“ – П. Ю. Тодоров, който, преодолявайки влиянието на д-р Кръстев и Пенчо Славейков, е запленил от красотата на българския бит и най-вече Яворов. Това очертаване на два периода в творчеството на поета му създава един непреходен митологичен образ, който може да даде на съвременниците си винаги нови идеи и вдъхновение.

Двадесетгодишнината от смъртта на Яворов е ознаменувана в „Златорог“ с три публикации. Още в първи брой от 1934 година излиза статията на Георги Константинов „Яворов“, която очертава мястото на поета на литературната карта, определя го като истински създател на новата българска лирика, който слага границата между два стила – реализъм и символизъм.

За Йордан Бадев („Писател и мироглед“) писателският мироглед е ценен не като проекция на личната му природа, а като ценности, които тези, които го четат, да възприемат и следват. В българската литература едно такова отношение на писателя към съществените въпроси на живота буди уважение, признание и доверие. Тези, които могат да носят тази корона, според Бадев са Ботев, Вазов, Пенчо Славейков и Яворов.

През 1943 г. в статията си „Приемственост и противоречивост в новата ни поезия“ Малчо Николов търси пътя на развитие на съвременната лирика, като проследява нейните корени от П. Р. Славейков насам. А Яворов е този, който не следва никого.

„Поет на всяко време“ – така нарича Николай Лилив Яворов в статията си, а Александър Филипов („Пейзажът в лириката ни“) смята, че тези, които действително се освобождават от обективизма и превръщат пейзажа в един дълбок символ, са Яворов и Лилиев, които претворяват символиката му, за да намерят душата зад него.

Списанието, което има ясно утвърдени естетически принципи, което е генератор и проводник на новите идеи на времето, търси приноса на Яворов в две направления. От една страна, той е част от еталона, от „най-даровитите“, изходната точка, от която ще се оформи развитието на българската литература, от друга страна, като автор с неподправена индивидуалност, която не може да влезе в нито една рамка, той „прескача“ своето време и се превръща във вдъхновение на „младите“, в учител на новото литературно поколение.

III. 3. Човекът Яворов

Митът е свързан с паметта на социума, той живее в разказа. Когато стане дума за Яворов, „Златорог“ прави същото – разказва като добавя, открива, приписва, изследва, насочва към личността на Яворов. Понякога премълчава или просто подминава, когато това е необходимо. Свързва отделни дискурси, които са обединени в един цялостен разказ за Яворов. Един такъв неизследван до този момент дискурс е създаването на човешкия образ на Яворов. Този, когото читателите още не познават.

Още в книжка 2 от 1920 г., в рубриката „Преглед“ се появява дописка от комитета „П. К. Яворов“, подписана от М. Г. Участниците в комитета си поставят задачи – да съберат всички ръкописи, писма и бележки на поета, статии и отзиви за неговото творчество, писани в българския и чуждия печат, т.е. цялото книжовно наследство, освен това всички предмети, свързани с личността му, които могат да послужат за създаване на музей на поета и създаване на негова биография.

През втората годишнина на списанието, още в първия брой, е публикуван текстът на пощенската картичка, която Яворов изпраща от Нанси на своя приятел Пенчо Славейков по повод публикуването на втората му стихосбирка „Сън за щастие“. Неговата неподправеност и сърдечност ясно показват отношението между двамата приятели, възхищението на Яворов, но и оценката му за творчеството на Пенчо Славейков

През 1934 г. Александър Филипов пише статията си „Д-р Кръстев за Яворова“. Още в началото авторът дава заявка, че в статията ще видим истинския Яворов, ще чуем цялата истина, ще надникнем в душата на поета. Тук той е човешки и близък, слязъл от piedestала на „духовен факленосец“, представен от думите на свой съратник и съвременник, записани от един от „младите“, тези, които ще продължат пътя му.

Ще разгледам и двата Яворови ръкописа – литературни разбори на пиесите „Дяволът“ и „Седемнайсетгодишните“, публикувани в две поредни книжки на „Златорог“ по повод 20-годишнината от смъртта на поета. Както вече отбелязах, тези две публикации са предхождани от бележка от Владимир Василев, който сам споделя, че тези разбори представят една нова и непозната за читателя страна на твореца Яворов.

Списанието постоянно, настойчиво рестартира вниманието на читателите си, разширявайки опорите на научното им любопитство. Защото един мит трябва непрестанно да продължава, да се възпроизвежда, да не спира да загатва все нови и нови мистификации, да се реанимира във времето. Да му се вдъхва духът, който да го съживява във времето.

III.4. Македония

Когато говорим за Яворов в „Златорог“ не може да не споменем и Македония. Съдбата на непримирим борец за свобода, се превръща в преклонение и признание, придава допълнителен ореол на творчеството му.

Във времето, когато излиза статията „Македония в българската Поезия“ литературният критик, публицист и журналист Йордан Бадев тъкмо е започнал да сътрудничи на списание „Златорог“. Интересното е обаче, че литературните му търсения се ограничават до творчеството на Вазов и Страшимиров, заговори ли за Яворов, думите му се превръщат в пламенно слово за възхвала на революционната борба на поета, неговата мисия. Това продължава

и в статията му „Яворов и Македония“, излязла в броя, посветен на десетгодишнината от смъртта на поета.

Йордан Бадев гръмко подклажда мита за Яворов – неударим, целеустремен, търсец, сякаш воден от стихията на разрушението, сам разрушаващ и убиващ, без никакво чувство за грях и човеколюбие. Но делото на бореца Яворов е важно за литературния критик, защото то е неразделна част от душата и от творчеството му.

III. 5. Любовта в творчеството на Яворов

В статията „Любовта в поезията на Яворов“ на Атанас Величков не срещаме явните оценки за Яворов, ако не изключим, че стихотворението „Месалина“ има слаба композиция, а „Бог знай вече де далече“ – наивна и неубедителна балада с погрешно темпо. От първия до последния ред авторът ѝ разглежда любовта в поезията на поета във всичките ѝ превъплъщения – започва от образа на страданието в любовта към другите, минава през любовта към майката, през произведенията, в които любовта е незначителна или е засегната косвено, говори за раздялата като любовно чувство, за копнежа, за интимността в хайдушките му песни, за самотата в любовта, за мечтата, за платоническия ѝ образ, за недостижимата мечта, за щастието, за знойната любовна жажда. Първата статия, в която няма сравнения с други автори, няма оценка, а само литературен анализ.

III. 6. Юбилейни книжки

Интересен феномен в създаването на вторичния мит Яворов на страниците на списание „Златорог“ са двете юбилейни книжки от 1924 г. и 1939 г. Верен на собствените си възгледи и културната традиция на списанието, и тук главният редактор на „Златорог“ представя човека и твореца Яворов от различни гледни точки. Придава му стойност и вторично митологизира образа му.

III. 7. Рецензии

Както вече отбелязах, митът Владимир Василев е създаден на принципа на полемиката, където преповтарянето на негативното, „демонизирането“ на образа непрекъснато го подхранва. В списание „Златорог“ полемичният елемент по отношение на Яворов съзнателно се избягва – или не се отговаря на обвиненията, както става с „Многоучена гавра с Яворова“ на Богомил Нонев, или се използва възможността да се отговори с рецензия, в която сарказмът и иронията да посочат несъстоятелността на твърденията на опонента.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посмъртното битие на мита Яворов се извършва на страниците на списание „Златорог“. Неговият главен редактор, Владимир Василев, е един от „първозидарите“ на този мит и се превръща в ревностен защитник и пазител на културното наследство на поета. Започнало чрез „Мисъл“, митологизирането на образа на Яворов и вторичното презареждане на този мит продължава в „Златорог“ и Владимир Василев със своя редакторски талант го пренася на нови висоти.

Като редактор на литературно списание Владимир Василев знае, че един мит трябва да продължава, да се възпроизвежда, да не спира да имплицира мистификации – иначе казано, митът, за да оживява непрекъснато във времето, нужно е периодично да се реанимира. Да му се вдъхва духът, който да го съживява в съзнанието на поколенията.

Владимир Василев усеща точно тази опасност стихът и въобще почеркът на Яворов да се еманципира от гения – да се изолира, вече утвърден от времето, без да се дообясни явлението „Яворова поезия“. Казано иначе, редакторът се заема с глобалната идея да постави всичко, излязло изпод перото на този автор, под постоянно наблюдение.

Ако се върнем към заглавието на това изследване, трябва да отбележим, че и митът „Яворов“ и списание „Златорог“ са част от живота и делото на една и съща личност – Владимир Василев. Литературният критик, който се вълнува от творчеството на автори, определящи посоките на художествения процес, е възискателен и строго следващ своята идейна линия, с ясна и точна оценка, самостоятелност на критическото мислене.

Владимир Василев притежава неповторим естетически усет, неговата възискателност и строго следване на идейната линия, която създава, обуславят и принципа му да пише само за автори, които предопределят посоката на нейното развитие. Умел критик

портретист, той създава изключително точни анализи и характеристики на авторите, за които пише. Но най-големият му принос за развитието на българската култура е създаването на списание „Златорог“.

Едно подробно, монографично и общоисторическо изследване на българската култура между двете световни войни, което не само създава, но и възпитава вкуса на читателя. Разширява границите на естетическото познание, като поддържа традицията на вече създаденото и чрез него сътворява своя същина и своя реалност. Революционен е принципът да не се следват принципи, а всеки да следва своите виждания и търсения, стига те да отговарят на нуждите и изискванията на времето.

Владимир Василев няма своя книга, сборник с критически статии, често използван аргумент от неговите опоненти. Той прави нещо повече. Можем спокойно да кажем, че неговата „Книга за Яворов“ е делото му на страниците на списание „Златорог“. Той се посвещава на разпространението на Яворовото културно наследство, с което възкресява спомена за поета и вторично митологизира образа му.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Култът към великата четворка от списание „Мисъл“ през първата годишнина на „Златорог“. В: Сборник с доклади по повод национални филологически четения за студенти и докторанти „Благоевград 2019“, 2019, 2535-0625
2. „Златорог“ – списанието извън клишето – В: Литература, етнос, култура. Сборник с доклади от юбилейната международна научна конференция „Филологията – традиция и предизвикателство в новата реалност“ по повод 30-годишнината от създаването на филологическия факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2021, 978-619-7442-65-6
3. Владимир Василев – мяра на литературния вкус през 20-те г. на XX век. В: Трансформации. Сборник доклади по повод VI интердисциплинарна международна конференция за студенти и докторанти, Виена, Австрия, 2020, 978-619-7065-32-9
4. Свободата на страниците на „Златорог“ – измерения и принципи. В: Сборник доклади от XVI национални филологически четения за студенти и докторанти в чест на светите братя Кирил и Методий, организирани от Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2022, под печат . Второ място.

ПРИНОСНИ МОМЕНТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Изследването, насочено към текстовете, посветени на Яворов през годините, и редакторската стратегия на подбор, изследване, архивиране и издаване на тези материали може да послужи за следващи изследвания, посветени на Яворов, както и в изследвания, посветени на историята и теорията на литературната критика между двете световни войни.
2. Чрез направените изследвания, дисертацията разкрива редакторската стратегия на Владимир Василев в изграждането на посмъртното вторично митологизиране на Яворов.
3. Изследването може да послужи при създаването на учебници и учебни помагала в средното училище.